

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Кельмана Михайла Степановича на дисертацію Попович Терезії Петрівни “Правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти”, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тема якій присвячене дисертаційне дослідження Попович Т. П., не є принципово новою для вітчизняного загальнотеоретичного правознавства. Проте її актуальність не зменшується в сучасних умовах, а навпаки зростає. Це обумовлено низкою причин, на які вказує дисертант у вступній частині своєї роботи, зокрема:

1. Демократія як феномен змінюється у сучасному глобальному світі, проявляючи нові механізми, у зв'язку з чим правові засоби її здійснення потребують удосконалення. Глобалізація впливає на демократію, роблячи її більш динамічною, з одного боку, а з іншого, імплементуючи в її механізми новітні технології. Правовий інструментарій демократії в умовах верховенства права потребує наукового вивчення у контексті його можливого застосування в Україні. Зміст демократії в сучасних умовах значною мірою вимагає переосмислення, що виступає пріоритетним завданням теоретико-правової науки.

2. Цінним і своєчасним у цьому відношенні виступає досвід тих держав, які в кінці 1980-х – на початку 1990-х років через використання правових засобів відновили демократію, а в період напередодні вступу до Європейського Союзу – істотно модернізували її основні інститути. Дослідження емпіричного масиву, пов'язаного з реформуванням демократичних інститутів, є актуальним як з огляду на загальні підходи (концепцію, послідовність, засоби реформи), так і з огляду на окремі конкретні зразки регулювання чи втілення тих чи інших інститутів.

3. Актуальність дослідження диктується потребою в удосконаленні (чи фактичному відновленні) низки основних інститутів демократії в Україні (с. 3).

Слід зазначити, що до сьогоднішнього дня в народі немає розуміння, що демократія - не щоденний механізм контролю над владою. Владу ні на мить не можна спускати з повідка. Жодної секунди влада не повинна почуватися господарем народу. Я думаю, що українського народу вистачило на якийсь час, коли мерзотність стала зашкалювати. Вистачило на те, щоб вийти на Майдан. Наполягти на своєму виборі, хоч би яким він був. Та, відстоявши його, український народ розслабився.

Цінність демократії у тому, що, не держава руйнує людину. А людина створює державу. Своє гідне життя, свою поведінку, зрештою створює ауру своєї нації.

Україна має певні здобутки щодо наукового осмислення демократії, а також досвід її відновлення й удосконалення через правові реформи, що можуть слугувати підґрунтям для ефективного проведення реформ у даній сфері. Стрижневою проблемою цих трансформацій має стати глибинна реформа юридичної освіти, оскільки саме вона має прямий стосунок до формування гуманістичних стереотипів, кодів мислення майбутніх правників. (Томас Масарик, який був “платонічним симпатиком” українців, наголошував, що ідея гуманності зовсім не протирічить ідеї національній. Найпереконливіший аргумент на користь демократії – це її гуманізм, віра в людину, в її гідність, в її духовність і в безсмертя душі, це і є справжня, метафізична рівність).

Ця проблема не надумана, оскільки українська правнича освіта до нині залишається державоцентричною. На наше переконання, вища правнича освіта має орієнтуватися на новий образ юриста – гуманіста, справді правознавця, а не псевдо юриста – законознавця, який буде впроваджувати ідеї демократії.

Поза сумнівом, проблеми демократії, державотворення на сьогодні є одним з факторів як гальмування її розвитку, так і, навпаки, її переходу у якісно новий стан, оскільки вони активізують критичне мислення української юридичної еліти і зумовлюють, в кінцевому рахунку вихід на нові засоби пізнання правової реальності.

Властиво на виконання цих завдань спрямоване дисертаційне дослідження Попович Терезії Петрівни “Правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти”.

Достовірність та наукова обґрунтованість сформульованих у дисертації теоретичних положень, висновків та теоретичних рекомендацій підтверджена зібраним теоретичним та емпіричним матеріалом, на базі якого проведено якісне дослідження з високим ступенем репрезентативності. Дисертантом опрацьована значна кількість наукових та нормативних джерел (загалом 203 найменування).

Автор правильно визначила об’єкт і предмет дослідження (с. 6), що дозволило, не виходячи за межі наукової спеціальності, зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції. Вдало сформульовані мета і завдання дослідження, їх постановка та послідовність дозволили розкрити основний зміст теми (с. 5-6).

Філософсько-світоглядною основою дослідження є використання принципу плюралізму при виборі методологічних підходів, методів та прийомів, бо саме вони становлять фундамент науково-пізнавального процесу, забезпечують єдність та цілеспрямованість дослідницької діяльності. Для поглибленого аналізу предмета дослідження використано комплекс методів наукового пізнання, які властиві науці загалом і загальнотеоретичному правознавству зокрема.

Структура дисертаційного дослідження є достатньо логічною, оскільки у першому розділі роботи розглядаються теоретико – методологічні

основи дослідження правових засобів здійснення демократії у державах Центральної Європи, у другому загальнотеоретичні правові механізми відновлення демократичних інститутів у державах Центральної Європи (кінець 1980 – 1990-і роки). Як бачимо дослідження проблеми ефективних засобів здійснення демократії відбувається відповідно до загальних закономірностей та принципів діалектики, і здійснюється системно, послідовно та комплексно, при цьому вивчаються найбільш важливі правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи, а науковий пошук здійснюється у відповідності до апробованого методологічного принципу: від загального до конкретного.

Аналіз змісту роботи дає підстави констатувати як наукову, так і практичну актуальність обраної для дослідження тематики. Орієнтацію дослідження на вирішення конкретних проблем державного розвитку в Україні та в державах Центральної Європи підтверджує те, що робота відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки, схваленими постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року №14-10. Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права ДВНЗ “Ужгородський національний університет” й відповідає кафедральній комплексній темі наукового дослідження “Правова реформа в Україні та державах Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти”.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється системним аналізом дослідження правових засобів здійснення демократії у державах Центральної Європи, їх специфіки в окремих національних правопорядках та виявлення тенденцій розвитку. Вона пояснюється не тільки вибором проблеми але й оригінальними способами її вирішення. Саме це останнє дозволило дисертантові розробити, на наше переконання, сучасні, науково-значущі та практично-цінні висновки, узагальнення, пропозиції і рекомендації обґрунтовані можливості врахування досвіду держав Центральної Європи для вдосконалення основних демократичних інститутів

в Україні. Слід відмітити наступні положення, які виявляють науковий інтерес:

- обґрунтування поняття державного режиму в юридичній площині як ступеня участі державно-організованого суспільства в здійсненні публічної влади та забезпеченні своїх фундаментальних цінностей, а демократії – як аспекту розуміння держави верховенства права, яка передбачає, принаймні, безпосередню дію прав людини, суверенітет народу, що здійснюється через консенсуальні механізми, та незалежне правосуддя;

- порівняльно-правовий аналіз генезису демократії у державах Центральної Європи, у тому числі з'ясування послідовності цього процесу, розкриття основних правових засобів відновлення демократії у ході демократичних революцій та в перші роки після них; зроблені висновки щодо важливості реформи конституції та інструменту законодавчої діяльності для відновлення демократичних інститутів (вільних виборів, підконтрольності виконавчої влади, незалежного правосуддя);

- знання про проблеми конституювання та удосконалення демократії в окремих державах Центральної Європи, вплив наднаціональних інститутів на їх розв'язання (с. 7).

Наукова і практична цінність отриманих результатів. Висновки, зроблені дисертантом, мають синтезуюче наукове значення і можуть бути використані як у подальших дослідженнях, так і при створенні узагальнюючих праць, підручників та методичних видань з проблем сучасного загальнотеоретичного правознавства щодо удосконалення демократичних інститутів в Україні, надання їм стабільного розвитку шляхом проведення реформ на основі врахування результатів дослідження відповідного досвіду інших держав Центральної Європи (с. 8).

Повнота висвітлення результатів дослідження у публікаціях. Аналіз наукових публікацій автора дозволяє зробити висновок, що у шести наукових статтях повністю відображені основні теоретичні і практичні висновки дисертації. Усі видання, в яких опубліковані ці роботи (у тому

числі одну статтю – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), а також шість тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації та повністю відображає основні положення та результати дослідження. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Попович Терезії Петрівни, водночас слід зазначити, що воно не позбавлене дискусійних положень, а саме:

1. Методологічний інструментарій роботи адекватно відповідає завданням дослідження. Водночас, як нам видається, потребує посилення філософська складова методології щодо розуміння автором базових категорій, пов'язаних із предметом дослідження, зокрема, поняття співвідношення реального і ідеального. Недооцінка автором впливу суспільної свідомості (і зокрема правосвідомості) на інститути демократії проявляється не лише у відсутності спеціального структурного підрозділу роботи з цього питання, а й у аналізі конкретних факторів впливу на реформи, пов'язані з становленням демократії.

2. Щодо розділу 2 дисертації, який присвячено конституюванню демократії в державах Центральної Європи, необхідно зауважити, що підрозділи, в яких викладено аналіз генезису демократичних інститутів в Угорщині та Польщі (2.1 і 2.3 за концептуальною схемою відрізняються від підрозділу 2.2., де подано дослідження відповідних процесів в Чехії і Словаччині. Такий підхід автор методологічно ускладнює порівняльно-аналітичні узагальнення. Наприклад, автор відзначає у першому випадку інститут прямої демократії- референдум, проте у другому випадку – щодо Чехії і Словаччини – аналіз відповідного механізму практично відсутній.

3. Підрозділ 3.1 «Нормативні засоби закріплення прав і свобод людини» містить аналіз міжнародних, наднаціональних і національних нормативних механізмів закріплення прав і свобод. З цього приводу виникає низка запитань до дисертанта:

а) наскільки необхідним є розкриття змісту універсальних міжнародних договорів у контексті окресленого предмету? Яким є взаємозв'язок, наприклад, Загальної декларації прав людини з правовими засобами здійснення демократії в державах регіону?

б) при аналізі закріплення прав і свобод на рівні національних конституцій автор уникає взагалі аналізу так званих «соціальних прав людини». Яке обґрунтування такого підходу?

Хотілося би почути відповіді й аргументи такої позиції дисертанта в ході публічного захисту.

4. Аналіз правових засобів здійснення демократії в державах Центральної Європи, подані автором у розрізі таких інститутів як сегментація влади, незалежне правосуддя, децентралізація публічної влади заслуговує підтримки. Водночас, дослідження істотно б виграло від ширшого вивчення автором судової практики відповідних держав, яка власне показує ступінь ефективності законодавства, його реальну застосовність у суспільних відносинах.

5. У підрозділі 3.3., де аналізуються питання поділу влади, та у висновках автор суттєво виокремлює досвід Угорщини від інших держав регіону, роблячи висновок – «Лише в Угорщині сегментація публічної влади на основі Конституції 2011 р. проведена значною мірою всупереч європейським традиціям, що відбивається на стабільності демократичних інститутів». Автор детально аналізує відповідну практику Угорщини після схвалення нової конституції 2011 р. Однак такий висновок видається надто категоричним або ж потребує додаткового пояснення.

Вказані зауваження і побажання не знижують загального позитивного враження від дисертації та не спростовують основних висновків дисертанта.

Висловлені зауваження свідчать про самостійний, творчий характер роботи, її оригінальність і змістовність, що викликає до неї значний науково-практичний інтерес.

ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Попович Терезії Петрівни “Правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти”, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень є завершеною монографічною роботою, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що вирішують наукову задачу, яка має суттєве значення для науки теорії держави і права. Вказана робота відповідає вимогам пунктів 13 і 14 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 423, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук.

**Професор кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
доктор юридичних наук, професор**

М. С. Кельман

**Підпис засвідчую:
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»**

Р.Б. Брилинський